

bornim sustavima na stranačke sustave, ponajviše ovise o pozicijama teorije demokracije. I u razmatranju značenja činitelja izbornog sustava za strukturu stranačkog sustava, autor ne propušta priliku da ponovno istakne razliku naspram Duvergera. Prema M. Duvergeru, izborni sustav ima dominirajući utjecaj na strukturu stranačkog sustava, a Nohlen zastupa tezu da je izborni sustav zapravo samo jedan od činitelja koji utječu na oblik stranačkog sustava.

U dodatku još analizira dva relevantna kompleksa problema: izborne sustave i predstavnštvo žena, te oblike izravne demokratske participacije. I napokon, prezentira impresionirajući popis literature od kojih 500 naslova na više jezika što će biti od posebne koristi za sve one koji se znanstveno i organizacijski bave izbornim pravom i stranačkim sustavima.

Umjesto iscrpnije zaključne ocjene, želimo reći da je ovo prvo suvremeno djelo o izbornim i stranačkim sustavima na hrvatskom jeziku. Prema tome, ovo je upravo nasušno djelo sadašnjeg društveno-političkog trenutka u nas.

Veljko Cvjetičanin

Milan Mesić i suradnici

VANJSKE MIGRACIJE I DRUŠTVENI RAZVITAK

IMIN, Zagreb, 1991, 192 str.

Boljim poznavateljima radova s područja sociologije migracija tekstovi sadržani u ovoj knjizi nisu novost, jer su neki već bili objavljeni u raznim publikacijama. Unatoč tomu, knjiga je pokušaj da se na jednom mjestu publici predstave, kao relativno zaokružena cjelina, rezultati dijela istraživačkog projekta »Vanjske migracije iz Hrvatske/Jugoslavije i društveni razvoj« provedenog od 1986—1990. godine. Budući da bi cjelovit izvještaj bio preglomazan i pre-

skup odabrani su tekstovi koji se odnose na empirijsko istraživanje provedeno na terenu čakovačke i slunjske općine.

U prvom dijelu, »Društveni razvitak i vanjske migracije u poslijeratnoj Jugoslaviji«, Mesić iznosi podatke o veličini vanjskih migracija iz bivše Jugoslavije te analizira evoluciju stavova vladajuće politike prema tom procesu. Osnovna teza je da se vanjske migracije ne mogu promatrati izvan konteksta širih društvenih kretanja i razvitka te europskih migracijskih tokova. Shodno takvom pristupu, autor razlikuje 3 različite migracijske situacije, koje istovremeno korespondiraju s trima fazama društvenog razvitka:

1) migracija kao bijeg iz zatvorenog društva; izlaz zabranjen, ulaz slobodan, štoviše poželjan — ovu situaciju karakterizira negativan stav jugoslavenskih komunista prema vanjskim migracijama (zbog antipropagande socijalističkog sistema), tako da uglavnom emigriraju pripadnici poraženih snaga iz II svjetskog rata te politički protivnici novouspostavljenog sistema. Osim toga, nisu postojali ni snažniji ekonomski motivi za emigraciju jer je brzi razvoj teške industrije osiguravao praktički punu zaposlenost.

2) dvosmjerni put; izlaz slobodan, ulaz dobrodošao — situacija ranih šezdesetih godina kada se javlja višak radne snage pa se 'privremeni rad u inozemstvu' shvaća kao svojevrsni ventil za sprečavanje eventualnih socijalnih nemira. Granice se otvaraju, amnestiraju se svi ranije otišli emigranti te političke izbjeglice. Ipak, politička kontrola emigranata ne nestaje već samo dobiva jedan perfidniji oblik budući da prelazi u (neoficijelnu) nadležnost diplomatsko-konzularnih predstavništava.

3) izlaz nužan — ulaz zatvoren — nastaje početkom recesije u zapadnoeuropskim zemljama kada se u njima počinje provoditi restriktivna politika prema emigrantima, pogotovo onima bez visokog obrazovanja. U službenoj politici bivše SFRJ emigranti dolaze u središte pažnje s tim što se ovoga puta računa na njihov trajni povratak

u zemlju i ulaganje kapitala u domaću prirodu.

Slijedeća 3 teksta obrađuju povijesnu i gospodarsku dimenziju općina Čakovec i Slunj.

Čakovec je, kako to u tekstu »Medimurje; povijest i seobe« pokazuje Emil Heršak, 'od prestiža' pa se je u tom smislu i razvijao. Karakterističan je visok stupanj migracija i solidna razvijenost općine. Slunj (Drago Roksandić »Slunjska ploča; prostor na granicama, migracije bez kraja«) je također izrazito migrantska općina što je velikim dijelom posljedica položaja i specifičnih povijesnih prilika. Ovu općinu karakterizira premoć agrarnih socioekonomskih struktura, nerazvijenost i negativna demografska struktura. Ivan Lajić, u tekstu »Usporedni gospodarski razvoj općina Slunj i Čakovec 1961—1990« pokazuje da je prema svim relevantnim ekonomskim parametrima općina Čakovec razvijenija od slunjske, koja spada među najnerazvijenije u Hrvatskoj.

Autor ostalih tekstova je Milan Mesić i to su izvještaji o anketnim ispitivanjima provedenim na prigodnom uzorku od 270 ispitanika-migranta. U dijelu »Radni migranti: iskustvo, povratak, razvitak«, uz pomoć pokazatelja deskriptivne statistike, prezentiraju se stavovi o migracijskom iskustvu, planovima povratka i pomoći razvitku rodnog kraja. Ovi stavovi uglavnom su pozitivni, što ipak treba prihvatiti s dozom rezerve zbog prigodnog karaktera uzorka.

U tekstu »Migranti: situacija u zemlji — integracija u Europu« autor interpretira latentne dimenzije dobivene faktorizacijom stavova migranata o društvenopolitičkoj situaciji u Jugoslaviji i mogućoj integraciji u Europu. Dobivene 4 dimenzije koje se odnose na situaciju u zemlji, autor (uvjetno) naziva: PESIMIZAM, UMJERENI OPTIMIZAM, OPTIMIZAM i OPTIMIZAM 2. Dimenzije koje se odnose na mogućnost integracije u Europu su PROEUROPSKA

ORIJENTACIJA, SKEPTIČKA ORIJENTACIJA i PESIMIZAM.

Faktorsku analizu Mesić primjenjuje i na stavove odbornika općinskih skupština o migracijama i razvitku obiju općina (»Općinski odbornici o migraciji i razvitku«). Dobiveni faktori su nazvani OKRENUTOST KA DALJNJI PROMJENAMA, ZADOVOLJSTVO DOSADAŠNJI PROMJENAMA te OKRENUTOST PODUZETNIŠTVU. Napominjemo, a s tim se slaže i autor, da su ove orijentacije pod snažnim utjecajem tzv. 'Markovićeve reformske politike' u koju se, uz neke ograde, polažu velike nade. Rezultati posljednjeg dijela istraživanja prezentirani su u članku »Đaci — priprema za 'brain drain'«. Ispitivanje provedeno na učenicima završnih razreda osnovnih i srednjih škola pokazuje da, iako je velik broj neodlučnih, ipak postoji solidan migracijski potencijal. Sa stanovišta društva opasno je što relativno velik broj (10.4% u osnovnim i 21.1% u srednjim školama) želi otići s visokom stručnom spremom što znači da će se odljev mozga vjerojatno nastaviti.

U cjelini, dobiveni rezultati pokazali su da migracije mogu biti kako poticajni tako i ograničavajući faktor razvitka neke regije. Smatramo da je najvrijedniji dio knjige analiza poslijeratnih migracijskih kretanja na hrvatskom i bivšejugoslavenskom prostoru. Uklapajući iste u šire europske tokove, autor pokazuje da su se originalna rješenja samoupravnog sistema na polju migracijske politike pokazala neefikasnim, poglavito kada je osamdesetih društvo dospjelo u posvemašnju krizu. Dobiveni empirijski rezultati su zanimljivi, ali ih prvenstveno zbog prigodnog karaktera uzorka treba uzeti s dozom rezerve, što priznaje i autor.

Imajući u vidu da su izneseni podaci snimka stanja od prije dvije-tri godine, nameće nam se pitanje kakva je situacija danas? Koliko su izuzetno turbulentna društvena kretanja utjecala na stavove ispitanika i migranata o odlasku odnosno po-

vratku. Na to pitanje ova knjiga ne pruža odgovor, ali se nadamo da će to učiniti neko od relativno brojnih istraživanja koja se trenutno provode na tu temu.

Željko Vela

Miroslav Vujević

UVOD U SOCIOLOGIJU OBRAZOVANJA

ZAGREB, 1991., str. 156.

Znanstvena studija Miroslava Vujevića »Uvod u sociologiju obrazovanja«, Zagreb, 1991. godine predstavlja prvo sustavno djelo iz područja sociologije obrazovanja u nas, iako se ova znanstvena disciplina na našim sveučilištima izučava već više od dvadesetak godina. To daje još veću vrijednost ovoj studiji. Treba istaći da se sociologija obrazovanja kao znanstvena disciplina u svijetu, a osobito u SAD-u, izučava već više od šezdeset godina kao zasebna znanstvena disciplina. U tom kontekstu može se posve sigurno tvrditi da ova znanstvena studija M. Vujevića znači ne samo veliki znanstveni doprinos u području socioloških i politoloških shvaćanja fenomena obrazovanja, nego nas ona po svom znanstvenom dignitetu svrstava u krug najboljih ostvarenja iz područja sociologije obrazovanja u svijetu.

Ova studija je plod dugogodišnjeg znanstvenog i nastavnog rada autora na Fakultetu političkih nauka, kao i rezultata istraživanja na temu koje je autor proveo »Obrazovanje i politika«. Radi se o svojevrsnoj znanstvenoj monografiji, koja je pisana u vidu udžbenika, a metodologija koja je primijenjena u istraživanju obrazovanja kao sociološkog, politološkog, ekonomskog i psihološkog fenomena ukazuje da je riječ o jednom interdisciplinarnom istraživanju.

Studija se sastoji, pored kratkog predgovora i vrlo bogate bibliografije iz područja sociologije obrazovanja, od pet poglavlja,

koja su vrlo logički strukturirana i međusobno povezana tako da čine jednu logičnu cjelinu, te uistinu znače uvod u sociologiju obrazovanja, kako autor naznačuje na naslovnoj strani ovu svoju studiju.

Struktura ove znanstvene studije po pojedinim dijelovima je slijedeća:

I. Predmet i metode istraživanja sociologije obrazovanja,

II. Psihološki, socijalni i kulturni kontekst obrazovanja,

III. Obrazovanje izvan školskih institucija,

IV. Sociologija školskog obrazovanja, te

V. Vizija obrazovanja.

Iz strukture ovog znanstvenog djela, vidi se, da se radi o vrlo relevantnim pitanjima, koji su bitni za definiranje sociologije obrazovanja kao znanstvene discipline.

U prvom poglavlju koji se odnosi na predmet i metode istraživanja sociologije, pisac studije najprije nas uvodi u pojam i vrste istraživanja, zatim objašnjava nastanak sociologije obrazovanja, potom definira predmet istraživanja sociologije obrazovanja, da bi nas na kraju uveo u teoretsko-metodološki okvir i procese istraživanja u sociologiji obrazovanja.

Prema autoru, predmet istraživanja sociologije obrazovanja jest »istraživanje utjecaja društva na obrazovanje i utjecaj obrazovanja na društvo« (str. 5.). Sociologija obrazovanja je prema M. Vujeviću »sociologijska i pedagojska« disciplina, a mi bi dodali interdisciplinarna znanstvena disciplina. Tako definirani predmet istraživanja sociologije obrazovanja, koji je općenitog karaktera često se razvrstava na pojedine dijelove radi preciznijeg njegovog određenja. U tom pogledu autor navodi slijedeće dijelove predmeta istraživanja sociologije obrazovanja:

— istražuje međudnose globalnog društva i obrazovanja,